

Pelikán, Jarmil

Frantowe prava

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. [1970]-1971, vol. 19-20, iss. D17-18, pp. 259-260

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108280>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Alexandrem Brücknerem, který Kosmovi upíral hodnověrnost (o jeho polemice s českými historiky, zvláště H. Jirečkem a V. Novotným, referuje B. Bretholz v *Monumenta Germaniae, Scriptorum rerum germanicarum*, sv. 2, Berlín 1923), Henrykem Batowským, který podrobně pojednal o jazykovém materiálu kroniky (viz *Slavia Occidentalis IX a Slavia X*) a Marií Wojciechowskou, která přeložila celý text a připravila nyní první polské vydání jedinečné památky staročeského písemnictví. (Zíbrtova a Finklova bibliografie sice uvádí polský překlad H. Kownackého z roku 1823, šlo však o záměnu s jinou staročeskou kronikou).

Zájem o Kosmovu kroniku u sousedního slovanského národa je při malém počtu polských písemných památek z té doby zcela přirozený, neboť při analogickém vývoji v počátcích národní historie může pomoci při objasňování četných nevyřešených otázek. Na počátku 12. století, těsně před Kronikou českou, byla sice napsána stylisticky velmi cenná polská kronika tzv. *Galla Anonima*, vychvalující první Piastovce, v prvé řadě Boleslava Křivoústého, konkrétních historických zpráv obsahuje však poměrně málo.

Překladatelka a editorka Marie Wojciechowska přistupovala k vydání Kosmova díla po důkladné přípravě (viz. např. její stati *Ze studiów nad rękopisami Kosmasy*, *Sborník historický* 5, 1957; *Kosmas z Pragi a benedyktyni*, in: *Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznaň 1959). K textu kroniky připojila zasvěcený úvod, v němž čtenáře důkladně seznamuje s autorem knihy, jejím vznikem, se zachovanými rukopisy, dosavadními vydáními a překlady, zařazuje ji do rámce tehdejší evropské historiografie a oceňuje ji jako historický pramen a literární dílo. Důležitým doplňkem publikace je 17 ilustrací a map, jmenný a zeměpisný index. Z nedostatků korektury je třeba uvést ty, v nichž došlo ke zkromolení jmen (Pelcl, Jireček, Zíbrt atd.).

Vydávání nejdůležitějších písemných památek z úsvitu národních dějin zahájila v Polsku v meziválečném období Biblioteka Narodowa *Kronikou Galla Anonima*. Po druhé světové válce se na tuto činnost zaměřil Instytut Zachodni, později poznaňská bohemistická pracovna společně s Polskou akademií věd. Podle zmínky v úvodu k právě vydané Kosmově kronice mají po ní následovat další staročeské památky v originále i v překladech. Instytut Zachodni uváděl ve svých edicích zpravidla text latinského originálu vedle polského překladu. Vzhledem k tomu, že díla typu Kosmovy kroniky budou v Polsku číst hlavně odborníci a studenti, zdá se, že by bylo správné tuto praxi zachovat. Texty originálů jsou těmto zájemcům těžko dostupné a na jejich kritické vydání v polských vydavatelstvích budou musit zřejmě ještě dlouho čekat. Marie Wojciechowska úrovní své překladatelské i editorské práce prokázala, že by paralelní vydání obou textů dobře připravila.

Jarmil Pelikán

Frantove práva. Original staroczeski z 1518 r. spolszczył, skomentował i posłowiem opatrzył Józef Magnuszewski (Warszawa 1968, Państwowy Instytut Wydawniczy, 80 stran)

Josef Magnuszewski, profesor slavistiky na varšavské universitě, přeložil do polštiny a připravil k vydání staročeskou mravokárnou satiru *Frantova práva*, kterou v roce 1518 vydal v Norimberku plzeňský tiskař Jan Mantuan Fencel. Zdařilá skladba, plná renesanční rozvernosti a posměchu, napadající středověké představy a zřetky, odrážející dobovou atmosféru, v níž vyrostlo mistrovské Rabelaisovo dílo *Gargantua a Pantagruel*, zpracovává podněty a náměty, které se tehdy často vyskytovaly v evropských literaturách (např. Poggio Bracciolini a Heinrich Hebel). Tato osobitě zpracovaná parodie cechovních předpisů a teologických traktátů, umístěná do Plzeňska, těšila se u současníků značné oblibě nejen v Čechách, ale snad ještě více v Polsku, jak o tom svědčí inventáře staropolských knihoven a záznamy o několikerém vydání polského překladu. Zachovaly se však jenom fragmenty dvou krakovských vydání z let 1535 až 1540 z tiskárny Unglerovy a Scharffenbergerovy (objevil je Kazimierz Piekarski a uveřejnil r. 1930 v časopise *Przegląd Biblioteczny*).

Frantova práva náleží do oblasti plebejské literatury s převahou měšťanského žvilvu, která byla terénem častých vzájemných vztahů mezi českou a polskou kulturou. Existují dokonce díla, která se nezachovala v originále, pouze v překladech, jako např. dialog Mikuláše Reje z *Nagłowic Warwas z Dykasem* (satirický dialog přeložil do češtiny Tobiáš Mouřenín z Litomyšle s názvem *Dykas a Varvas*; z polského originálu zbyly jen malé fragmenty, v Čechách se zachoval jeden úplný výtisk tištěného pře-

kladu) či *Tragedia zebacza* (*Tragedie neb hra zebrači*), otištěná v Čechách třikrát. Právě na základě zachovaného českého překladu rekonstruoval Josef Magnuszewski polské znění a vydal je ve Varšavě roku 1957 s názvem *Tragedia zebacza nowoczy-niona*.

Na unikátní výtisk *Frantových práv*, zachovaný v petrohradské knihovně, upozornil Alexandr Brückner Čeňka Zibrta, který pořídil v roce 1904 jeho kritické vydání. Tato Zibrtova edice spolu s textem a komentářem uveřejněným Jaroslavem Kolářem (*Frantové a grobiáni. Z mravokárných satir 16. věku v Čechách, Praha 1959*) se stala východiskem pro Josefa Magnuszewského, který se svým archaizovaným překladem snažil přiblížit předpokládanému staropolskému znění, oblíbené četbě dávných předků, jak to dotvrzují reminiscence v jiných literárních projevech (např. u Mikuláše Reje a Ignáce Krasického) i samo jméno autorovo, přejeté do polštiny ve formě franta, později jako frant a označující šibala, chytráka, filutu, lišáka, prohnaného společníka pijáckých zábav. Dále je zachováno v četných slovních obrazech a příslovích. V doslovu k vydání svého zřadilého převodu *Frantových práv* navázal Magnuszewski na vlastní obsáhlou stat věnovanou tomuto dílu: *Frantowe prawa w literaturze czeskiej i polskiej. Z polskich studiów slawistycznych. In: Prace historycznoliterackie na IV międzynarodowy kongres slawistów w Moskwie, Warszawa 1958*.

Jarmil Pelikán

M. С. Грцай Українська література XVI—XVIII ст. і фольклор. Видавництво Київського університету, 1969

Folklor se uplatnil v kulturním životě východních Slovanů mnohem výrazněji než u jiných národů. Bohatá ústní slovesnost byla dokonalem odrazem životních forem a proto měla mocný vliv na vývoj umělé literatury. Místo lidové ústní slovesnosti v literaturách 19. století u různých národů je dnes v podstatě vyjasněno. Folklor jako výraz antifeudálních a demokratizačních snah podstatně přispěl k formování některých národních literatur v 19. století. Především to platí o literatuře ukrajinské a běloruské. Méně jasný je však podíl ústní slovesnosti v starších fázích vývoje těchto literatur. Literatury starších období slouží ve většině svých druhů, žánrů a forem církevní ideologii a do jisté míry i feudálnímu řádu. Vyzkoumat vztah folklóru k literaturám starších období je důležitý úkol dnešní literární vědy.

O řešení tohoto úkolu pokusil se ukrajinský badatel Mychajlo Semenovič Hrycaj ve své nepřilíh obsáhlé knize spíše přehledně nežli do hloubky. Materiál svědčící o podílu folklóru na formování ukrajinského písemnictví 16.–18. století rozřídil do tří základních kapitol podle literárních druhů. Podává v nich vztah folklóru k próze, k dramatu a k literatuře veršované. Lidovost chápe autor velmi široce: od ideového zaměření až po obraty z lidové řeči. Při tak širokém chápání je možné mluvit o lidovosti vlastně v každém literárním díle, napsaném v živé řeči. Proto mohl autor se zdánlivým úspěchem podrobit rozboru polemická díla teologů na hony vzdálených od ústní slovesnosti. Výsledky jeho analýzy nejsou však ve všech případech přesvědčivé. Hrycaj např. nalézá lidové elementy i u teologa takového typu, jako je Ivan Vyšenskyj. Tento vášnivý odpůrce katolicismu a uniatství a vřelý obhájce pravoslavi stál sice svým ideovým zaměřením na stanovisku širokých lidových mas, pokud šlo o otázky víry, ale je známo (a Hrycaj sám o tom píše na str. 19 své knihy), že postoj Vyšenského k folklóru, zejména k ústní lidové slovesnosti byl krajně odmítavý. Tvrdí-li tedy Hrycaj, že Vyšenskyj využívá ve svých traktátech prostředky lidové slovesnosti, pak toto tvrzení není oprávněné. Hrycaj ve své analýze zapomíná na zdroj bližší literatuře Vyšenskému, než je lidová slovesnost, totiž na bibli. V ní se najdou ty tvárné prostředky, které Hrycaj u Vyšenského připisuje na vrub lidové slovesnosti.

Mnohem přesvědčivější je ta část I. kapitoly, v níž autor dokazuje vliv lidové slovesnosti na letopisy. Jde tu nejen o jazykové prostředky, ale též o faktický materiál, čerpaný z lidových pověstí, kozáckých dum, historických písní, který autoři letopisů upravovali a včleňovali do svého vyprávění. Při určování lidových prvků bylo by na prospěch přesnějšímu výsledku, kdyby byl autor stanovil také poměr ukrajinských letopisů ke starým ruským památkám vojenského a letopisného charakteru z období Kyjevské Rusi. Citáty, které sám uvádí (na str. 37, 38), na tuto souvislost ukazují. Stanovit bezpečně podíl ústní lidové slovesnosti na formování ukrajinských letopisů je možné jen určením všech zdrojů každého díla.